

## PARTIZANSKE BOLNIŠNICE SNEŽNIK

*Janko Kostnapfel*

Začetki zakonspiriranih partizanskih bolnišnic na Notranjskem segajo v poletje 1942, v čas velike italijanske ofenzive. V juniju je bila ustanovljena bolnišnica na Petelinjeku. Ranjenci pa so se morali kasneje skriti v kraško jamo na Ogenjci, kjer je prišlo do tragičnega skupinskega samomora »iz svobodne volje in pri bistri zavesti«, da ne bi padli živi v roke krutemu sovražniku.

Septembra je dr. Aleksander Gala-Peter postavil bolnišnico Loškega odreda s šotori pod vrhom Prezidanskega Berinščka. Zaradi ogrožanja Italijanov in belogardistov si je postojanka morala kmalu zatem izbrati novo mesto za svoje delovanje.

Sredi novembra so za bolnišnico Notranjskega odreda zgradili brunarico pod vrhom Požarja. Vendar so se morali že 22. decembra premakniti na Mrtvi laz, ki mu pravijo Pri mrliču. Tam so postavili podstrešek, kot so imenovali tako gradnjo, in ga prekrili s posušeni govejimi in jelenjimi kožami. Na tem mestu je postojanka delovala do pomladi 1943.

Konec marca je prispela na Notranjsko Tomšičeva brigada in z njo dr. Stanko Pirc-Lojze. Zgradili so bolnišnico Tomšičeve brigade s podstreški. Postojanki so rekli Ute, a so jo sčasoma začeli imenovati Snežnik.

Po kapitulaciji Italije je z majhno sanitetno skupino iz Brkinske brigade prišel dr. Bogomir Magajna, psihiater in pisatelj. Napotili so ga v tedaj že opuščeno postojanko Ute, da bi jo obnovili. V tistem času se je pojavil še dr. Janez Kanoni, po vojni glavni organizator slovenske psihiatrije, ves izčrpan po internaciji na zloglasnem Rabu in v koprskih zaporih.

Po končani veliki jesenski nemški ofenzivi leta 1943 proti partizanom so prinašali v bolnišnico Snežnik vse več ranjencev in prostora je začelo resno primanjkovati. Tedaj so prejeli odredbo Sanitetnega oddelka Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, da naj v snežniškem gozdnem področju postavijo obširnejši blok bolnišničnih postojank. Graditi so začeli tri nove postojanke, ki so jih zamaskirano poimenovali Podgora, Pudob in Stari trg.

Podgora je že sredi decembra sprejela prvih 35 ranjencev. V bolniškem prostoru so bili pogradi z žimnicami, rjuhami in odevami. Vodja postojanke je bil dr. Janez Kanoni, ki je postal tudi upravnik celotne bolnišnice.

Kmalu sta začeli delovati še postojanki Pudob in Stari trg. Slednja je imela štiri barake in je bila namenjena huje prizadetim ranjencem. Vodila jo je dr. Cirila Maselj-Mica. Pri kirurških posegih je deloval dr. Ivan Pintarič iz pomične kirurške ekipe XV. divizije.

Vse tri postojanke so imele v primerni oddaljenosti pripravljene podzemne bunkerje za umik ranjencev v primeru sovražnikovega vdora. Dostop do bolnišnice je bil strogo zakonspiriran in ranjencem so ob prihodu na določeno mesto zavezali oči.

Tako nastali blok bolnišničnih postojank se je imenoval Slovenska vojno partizanska bolnica Snežnik (SVPB-S).

Prvega januarja 1944 je bilo v treh postojankah 49 ranjencev in 24 bolnikov, ki jih je oskrbovalo 30 članov bolnišničnega osebja. Torej en delavec na nekaj več kot dva bolnika.

Marca se je vodstvo bolnišnice zamenjalo. Upravnica je postala dr. Božena Ravnihar-Nataša, prva slovenska partizanska zdravnica.

Spomladi je začelo število sprejetih ranjencev strmo naraščati. Življenje v bolnišnici pa so primerno uredili. Organizirali so več strokovnih tečajev za sanitetno osebje in pripravili izobraževanje tudi za ranjence. Ni so pozabili na njihovo razvedrilo in zabavo. Poskrbeli so za grobove in za vsakega umrlega zakopali stekleničko s podatki.

Konec aprila 1944 je bilo v bolnišnici že 97 ranjencev. Maja so dogradili še novo postojanko Podob za najtežje ranjence. Vodja je postal dr. Julij Saje-Hekim. Julija ga je zamenjal dr. Vaclav Pišot. Tedaj je bilo v celotnem bloku 109 ranjencev in 61 članov osebja.



Sl. 1. Na Županovem lazju pri Babnem Polju, v bližini kraja, kjer so stale partizanske bolnišnice, je spomenik ranjenim partizanom. Spomenik je ustvaril akad. kipar Peter Černe.

V nekdanji planinski dom na Sviščakih so vselili 50 rekonvalescentov, ki pa so se morali pred Nemci hitro umakniti. Nemci so požgali dom in gradič v Babnem Polju, kjer je bil sedež bolnišničnega ekonomata.

Po dogovoru Glavnega štaba NOV in POS z zavezniško vojaško misijo so partizani ob pomoči domačinov uredili prvo partizansko letališče na nadleškem in podcerkavskem polju. Uprava bolnišnice je bila zavezana za celotno organizacijo evakuacije ranjencev v Italijo. Ker so bile njene postojanke oddaljene od letališča tudi več kot deset kilometrov, je bila priprava seveda zelo zapletena. Za gibljive bolnike so uredili evakuacijsko bazo v babnopoljski šoli. Vodili sta jo medicinki Pavla Kavčič, sedaj zdravnica dr. Pukl, in Jasna Župančič-Dunja, sedaj zdravnica dr. Kmet.

Zasilno bivališče so morali pripraviti tudi za tiste ranjence, ki so jih pripeljali oziroma prinesli za evakuacijo iz oddaljenih pokrajin: iz Bele krajine, s Primorske in Gorenjske. Iz centralne bolnišnice (SCVPB) so pripeljali kar 200 ranjencev, s področja IX. korpusa blizu 100. V postojankah SVPB-S je bilo tako občasno zbranih tudi do 350 ranjencev in bolnikov hkrati. Njihova oskrba, zdravstvena in življenjska ter prevoz na letališče in včasih neuspešno nazaj so zahtevali veliko iznajdljivosti in požrtvovalnosti osebja ter domačinov.

Zavezniška letala so pristajala ponoči in se niso smela dolgo zadrževati na tleh. V eno letalo so vkrcali 15–20 ranjencev. Prednost so imeli huje prizadeti. Prva evakuacija je bila 21. julija 1944. Zaradi sovražnikovega bombardiranja letališča ji je sledila naslednja šele 27. avgusta. Zadnje ranjence so srečno odpeljali 9. septembra, ko so nemške in domobranske enote napadle letališče in naslednjega dne še zavezniško letalsko ekipo. Delovanje letališča je moralo tedaj prenehati s svojim poslanstvom. Ranjence so prepeljali v bolnišnico nad Kočevsko Reko in naprej v Belo krajino, od koder je kasneje spet potekala evakuacija z letali.

Sedmega oktobra so Nemci skupaj z domobranci razvili na Notranjskem ofenzivo. Uprava bolnišnice je odredila umik in ranjence so spravili v bunkerje. Postojanka Podgora se je znašla med motorizirano glavino in pobočnico. 11. oktobra je sovražnik požgal postojanki Podgoro in Pudoč. Ostale so le še postojanke Hrib, Stari trg in Podob. Vsi ranjenci in osebe so med ofenzivo ostali živi. Vzrok napada je bila dekonspiracija bolnišnice v času evakuacije ranjencev. V začetku novembra je bolnišnico zapustila dr. Božena Ravnihar-Nataša, ker je sprejela novo obveznost. V dolžnost upravnice je bila tedaj imenovana medicinka Pavla Kavčič – sedaj dr. Pukl.

Drugega decembra je sovražnik spet ogrozil bolnišnico in morali so se umakniti. Zaradi stalne nevarnosti sovražnih napadov in pomanjkanja hrane so evakuirali štiri skupine ranjencev v Belo krajino. Januarja 1945 sta delovali le še postojanki Stari trg in Podob in oskrbovali 36 ranjencev. Sovražnikovi vdori v bližino postojank so se kar ponavljali. Kasneje so jih ogrozili že umikajoči četniki. Aprila je bolnišnico zapustila Pavla Kavčič – dr. Pukl in na njeno mesto je bila imenovana medicinska sestra Martina Košak. Bližal se je konec vojne. Evakuacija bolnišnic Snežnik iz gozdov se je začela 11. maja in se končala v osvobojeni Ljubljani.

Po svoji zmogljivosti je bila SVPB-Snežnik na tretjem mestu v Sloveniji. Največje so bile bolnišnice v Kočevskem Rogu. Sledila jim je bolnišnica Pavla v Trnovskem gozdu.

Načrt za evakuacijo ranjencev z nadleškega letališča je bil obširen, a ga zaradi nemško-domobranskih napadov niso mogli v celoti uresničiti. Vendar so uspeli prepeljati v Italijo 608 ranjenih in bolnih partizanov ter 13 mater z otroki. Od teh je bilo 533 slovenskih borcev in 75 iz hrvaških partizanskih enot.

Na nadleško letališče so pripeljali oziroma prinesli – kot že povedano – tudi blizu 100 ranjenih borcev s Primorske in z Gorenjske. Ob tem prenosu ranjencev

se kaže vendar malo zadržati, saj je med mnogimi partizanskimi epopejami zavzel prav posebno mesto.

Pri prenosu je sodeloval celotni deveti korpus. Transport je bil organiziran sicer po načelih vojne operacije, vendar cilj ni bil vojaški, ker je šlo izključno za reševanje življenj ranjencev. Pri prenosu je sodelovalo tisoč nosačev, borcev XXXI. divizije, ki so ji nekateri rekali kar – samaritanska.

Divizija je 13. avgusta 1944 prevzela v Cerknem 50 ranjencev, ki so jih prinesli iz bolnišnice Franja v soteski Pasice nad Novaki. Pri Želinu so borci z ranjenci na rokah prebrodili Idrijco in se podali po ozki in silno strmi poti proti Jagrščam. Po 14-urnem izjemno naporu v zvonu je kolona naslednjega dne prispele v hribovsko naselje Vojsko. Pri Hudem polju onkraj Mrzle Rupe so prevzeli še 50 ranjencev iz bolnice Pavla. Potem je kolona z vsemi ranjenci prehodila Trnovski gozd in čez Predmejo prispela na Otlico. Prvič se je zbral celotni deveti korpus. Pogled na več kot 3000 partizanov s sto težkimi ranjenci na nosilih je bil bibliško slovesen in presega zmožnosti naših današnjih predstav.

Po nadaljevanju skupno 100 kilometrov dolgega pohoda z ranjenci je kolona nad Ravbarkomando in Štrbcem pri Postojni prečkala progo Ljubljana–Trst, ki so jo ob poseki varovale nemške in posebne domobranske enote, ustanovljene z odlokom višjega vodje SS in policije Globocnika.

Z letališča Nadlesk so odpeljali v Italijo 84 ranjencev in invalidov. Odpeljali so tudi 58 zavezniških letalcev, ki so jih rešile partizanske enote.

Kasneje so z evakuacijo ranjencev nadaljevali z letališč v osvobojeni Beli krajini, z Otoka ob Kolpi in s Krasinca. Od poletja 1944 do maja 1945 so s partizanskih letališč odpeljali 2070 ranjenih partizanov in ogroženih civilnih oseb.

## Viri

1. Fajdiga M. V objemu človečnosti. Ljubljana: Zveza društev vojnih invalidov Slovenije; 1998.
2. Gala A. Partizanski zdravnik. Ljubljana: Partizanska knjiga; 1978 (druga izdaja).
3. Kostnapfel J. Vera, upanje, ljubezen. Ljubljana: Glavni odbor ZZB NOB Slovenije; 2000.
4. Pukl P. Evakuacija ranjenih partizanov z zavezniškimi letali leta 1944. Zdrav Vestn 2004; 73: 847–8.
5. Ravnihar B. Partizanske bolnišnice na Notranjskem in SVPB-S (Snežnik). Borec 1996; 48: 262–78; no. 548–550.